УДК 347.788.4

Макода Володимир Євгенович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЛЕЖНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Україна, визначаючи свій вектор подальшого розвитку в світовій системі інтелектуальної власності, у жорстких умовах ринкової економіки, агресії з боку Російської Федерації та анексії Криму наголосила на своєму європейському виборі та інноваційному шляху розвитку нашої економіки. Закриття Росією своїх ринків для продукції українських виробників надало поштовх для переорієнтації підприємств України та виходу їх на ринки інших країн, в тому числі і країн ЄС. Фактично підписання 21.03.2014 року Україною з Європейським співтовариством політичної частини Угоди про асоціацію Україна-ЄС стало початком до вступу України до ЄС.

Незабаром, Україна та Європейський Союз в підтвердження своїх намірів та дій, підписали економічну частину Угоди про асоціацію, що передбачає створення зони вільної торгівлі. Документ підписали під час саміту ЄС 27 червня у Брюсселі від європейської сторони – Президент Європейської Ради Герман ван Ромпей, Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу. З українського боку підпис поставив Президент Петро Порошенко. Економічна частина Угоди передбачає глибоку економічну інтеграцію України з ЄС, а також створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі. При цьому, 16.09.2014 року, Європарламент і Верховна Рада в режимі відеозв'язку ратифікували Угоду про асоціацію.

В зв'язку з цим, перед Україною постало питання забезпечення конкурентоздатності економіки та досягнення успіху Україною на інноваційному шляху її розвитку, розв'язання якого вже неможливо без ґрунтовного осмислення сучасного стану такого впливового чинника економіки, як інтелектуальна власність. В той же час, економіку України вже неможливо уявити і без надійної системи правової охорони інтелектуальної власності.

Наразі вже ніхто не буде заперечувати, що інтелектуальна діяльність та її результати набувають пріоритетного значення у сучасному світі [1, с. 28].

Виклад основного матеріалу. За час незалежності в Україні створено Національну систему інтелектуальної власності, що є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку держави.

Національна система інтелектуальної власності включає в себе національне законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями в сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база), елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи.

Хочемо зазначити, що основні норми права громадян на володіння, користування та розпорядження результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також на свободу їхньої літературної, наукової та технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів зазначені у статтях 41 і 54 Конституції України.

Правовідносини в сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються окремими нормами цивільного, господарського, кримінального, митного кодексів України, Кодексу України про адміністра-

тивні правопорушення та відповідних процесуальних кодексів.

Національне законодавство розвивалося з урахуванням перспектив інтегрування країни у всесвітню економічну систему. До вступу України до Світовій організації торгівлі в 2008 році була проведена значна робота стосовно забезпечення міжнародних стандартів щодо охорони прав інтелектуальної власності, в той же час, сьогодні ще існують проблеми щодо належного захисту прав та інтересів в сфері інтелектуальної власності.

Таким чином, за час незалежності в Україні створено розгалужену сучасну нормативну базу з питань правової охорони інтелектуальної власності, положення якої узгоджуються із загальновизнаними на міжнародному рівні підходами до забезпечення такої охорони, зокрема з підходами, визначеними в міжнародних договорах, флагманом якої є Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі – ВОІВ), а також відповідає вимогам, які закладені в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі.

Одночасно зі створенням і удосконаленням нормативної бази в сфері інтелектуальної власності в Україні була сформована й розвинена інституційна база, необхідна для забезпечення набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності. Сьогодні вона включає в себе державні органи, установи та структури, що наділені прямими і непрямими функціями та відповідальністю в сфері інтелектуальної власності, та судові органи.

Зокрема до неї входять органи виконавчої влади, а саме: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Державна служба інтелектуальної власності України; Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Державне агентство земельних ресурсів України; Міністерство екології та природних ресурсів України; Фонд державного майна України та інші. Особливу роль займають органи державної влади з особливими повноваженнями, зокрема це Генеральна прокуратура України; Антимонопольний комітет України; Рада національної безпеки і оборони України; Служба безпеки України, а також органи судової влади, до яких відносяться Верховний суд України, усі вищі спеціалізовані суди України, апеляційні суди та суди загальної юрисдикції.

Центральна роль у національній системі інтелектуальної власності належить Державній службі інтелектуальної власності України (далі – Державна служба), створеній у грудні 2010 року на базі ліквідованого Державного департаменту інтелектуальної власності, що діяв у складі Міністерства освіти і науки України. Сьогодні діяльність Державної служби інтелектуальної власності України спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. (Указ Президента України №549\2013 "Питання Державної служби інтелектуальної власності").

Державна служба є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності. Відповідно до покладених завдань Державна служба: організовує в установленому порядку експертизу об'єктів права інтелектуальної власності, визначає уповноважені заклади експертизи та доручає їм проведення експертизи заявок; видає патенти/свідоцтва на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснює державну реєстрацію та ведення обліку об'єктів права інтелектуальної власності, проводить реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; веде державні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності; видає офіційні бюлетені з питань інтелектуальної власності; організовує інформаційну та видавничу діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності; організовує роботу з підготовки та перепідготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності; здійснює атестацію представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених); визначає уповноважені організації колективного управління, забезпечує облік цих організацій, здійснює аналіз їх діяльності, знімає з обліку організації колективного управління, виключає з реєстрів організації колективного управління та уповноважені організації колективного управління, анулює відповідні свідоцтва; запроваджує заходи щодо розвитку системи збору та розподілу винагороди за використання об'єктів права інтелектуальної власності; організовує проведення перевірок суб'єктів господарювання на предмет дотримання законодавства у сфері інтелектуальної власності; аналізує стан дотримання суб'єктами господарювання всіх форм власності вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності; запроваджує заходи, пов'язані із забезпеченням відтворювачів, імпортерів та експортерів примірників, що містять об'єкти права інтелектуальної власності і суміжних прав, контрольними марками та веденням Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок; ліцензує виробництво дисків для лазерних систем зчитування, матриць; забезпечує присвоєння та визнання спеціальних ідентифікаційних кодів, нанесених на диски та/або матриці, що експортуються, або матриці, що імпортуються; погоджує видачу державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування аудіовізуальної продукції щодо дотримання авторського права і суміжних прав; запроваджує заходи з легалізації комп'ютерних програм та правомірного їх використання та веде ре-

єстр виробників та розповсюджувачів програмного забезпечення; здійснює інші повноваження, визначені законами України [2, с. 7].

До сфери управління Державної служби входять: Державне підприємство «Український інститут промислової власності», що здійснює експертизу заявок на об'єкти промислової власності (у його складі діє Філія "Український центр інноватики та патентно-інформаційних послуг"); Державна організація "Українське агентство з авторських і суміжних прав", що здійснює управління правами авторів; Державне підприємство "Інтелзахист", яке фактично займається реєстрацією та видачею контрольних марок для маркування примірників окремих об`єктів авторського права та суміжних прав.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (у складі якого знаходиться Державна служба інтелектуальної власності України) забезпечує формування та реалізацію державної політики економічного і соціального розвитку, цінової, інвестиційної, зовнішньоекономічної політики, державної політики у сферах торгівлі, інтелектуальної власності, державної регіональної політики, державної політики з питань розвитку підприємництва, технічного регулювання та захисту прав споживачів, а також міжвідомчої координації з питань економічного і соціального співробітництва України з Європейським Союзом.

Міністерство внутрішніх справ України у порядку та у способи, передбачені законодавством, здійснює заходи щодо захисту об'єктів права інтелектуальної власності від протиправних посягань. Міністерством на системній основі вживаються заходи, спрямовані, зокрема на посилення протидії незаконному ввезенню, тиражуванню і розповсюдженню на території держави контрафактної аудіовізуальної продукції, комп'ютерного програмного забезпечення, викриття фактів виробництва і реалізації фальсифікованої продукції з незаконним використанням торговельних марок відомих вітчизняних та зарубіжних товаровиробників. У міністерстві завдання з виявлення та припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності покладено на Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю. У свою чергу, відповідно до Конвенції про кіберзлочинність у структурі міністерства питання протидії порушенню авторських і суміжних прав у мережі Інтернет належить до компетенції підрозділів боротьби з кіберзлочинністю.

У ст. 10 Конвенції про кіберзлочинність, до якої приєдналася й Україна, встановлено, що кожна Сторона повинна вжити такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за порушення авторських прав, у випадку,коли такі дії вчинені свідомо,у комерційних розмірах і за допомогою комп'ютерних систем [3, с. 225-226].

Міністерством регулярно проводяться такі оперативно-профілактичні заходи, як операція «Інтелект», операція «Пірати» тощо, з відпрацювання суб'єктів ринку інтелектуальної власності, під час яких одними із пріоритетних напрямків роботи визначено протидію реалізації та виготовленню фальсифікованої продукції з використанням знаків для товарів і послуг відомих українських і зарубіжних виробників, а також боротьбу з Інтернет-піратством.

Міністерство аграрної політики та продовольства України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин.

Державне агентство земельних ресурсів України є ще одним центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України. Державне агентство є спеціально уповноваженим органом щодо визначення меж географічних місць, з якими пов'язані особливі властивості, певні якості та інші характеристики товарів (на виконання Закону України "Про охорону прав на зазначення походження товарів").

Міністерство охорони здоров'я України здійснює формування державної політики в сфері захисту інтелектуальної власності та доступу до лікарських засобів.

Державне агентство України з питань кіно є ще одним центральним органом виконавчої влади України, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури України. Цей орган видає державні посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів і при здійсненні цієї діяльності вживає заходи із захисту об'єктів права інтелектуальної власності, реалізації авторських і суміжних прав.

У сфері оцінки майнових прав на об'єкти права інтелектуальної власності ФДМУ організовує професійну підготовку оцінювачів, зокрема затверджує вимоги до керівників суб'єктів оціночної діяльності та оцінювачів, затверджує склад та порядок роботи екзаменаційних комісії з професійної підготовки оцінювачів за напрямком "Оцінка цілісних майнових комплексів паїв, цінних паперів, майнових прав та немайнових активів, у тому числі оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності", організовує їх роботу, затверджує програми навчання та складання іспитів.

Рада національної безпеки і оборони України, будучи координаційним органом при Президентові України, координує й здійснює поточний контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері

національної безпеки і оборони. У 2008 році на засіданні Ради одним із питань, що розглядались Президентом України у площині реалізації державної політики, були проблеми захисту та розвитку сфери інтелектуальної власності та їх вплив на економіку в цілому.

На Генеральну прокуратуру України покладені питання нагляду за додержанням і правильним застосуванням законів України, зокрема у сфері інтелектуальної власності.

Служба безпеки України бере участь у розробленні та здійсненні заходів із забезпечення захисту державної таємниці, сприяння в збереженні комерційної таємниці, запобігання правопорушенням у сфері інтелектуальної власності.

Антимонопольний комітет України забезпечує захист інтересів суб'єктів підприємництва від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів права інтелектуальної власності.

В той же час, мають місце невирішені питання в сфері авторського права і суміжних прав. Залишається поширеним явищем неправомірне використання цих прав, що призводить до погіршення міжнародного іміджу України, зниження її інвестиційної привабливості.

У 2013 році Офіс торговельного представника США надав Україні статус «Пріоритетної іноземної країни» ("Priority Foreign Country") у рамках "Спеціального переліку 301" ("Special 301" List) через існуючі проблеми у сфері охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Таким проблемами були визначені:

1) управління в Україні системою колективних товариств, які відповідають за збір і розподіл авторської винагороди в США та інших правовласників;

2) використання контрафактного програмного забезпечення українськими державними органами;

3) он-лайн порушення авторських і суміжних прав.

Станом на 2012 р., за оцінкою українського представництва компанії Майкрософт, приблизно 70 % програмної продукції, що використовується вітчизняними органами влади, є неліцензійною. А втрати вітчизняної економіки від піратства становлять приблизно 1 млрд євро щорічно.

Висновок. Для більш дієвої боротьби з правопорушеннями в сфері інтелектуальної власності необхідна більш тісна співпраця державних інспекторів з працівниками правоохоронних органів (структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України).

Крім цього, необхідно вирішити питання щодо створення спеціалізованного суду, який би займався питаннями захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері інтелектуальної власності та зайняв би одне з провідних місць в національній системі інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецова Н.С. Развитие гражданського общества и современное частное право Украины : матеріали міжнародного цивілістичного форуму (м. Київ, 25-26.04.2013 року). – ТОВ "Білоцерківдрук", 2013. – С. 21-32.
2. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014
3. Харитонова О.І. Порівняльно-правові дослідження піратства, контрафакції та плагіату за законодавством України та Польщі // Науково-практичний журнал "Часопис цивілістики". – Одеса. – № 16. – 2014. – С. 22-222.

Макода Володимир Євгенович

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЛЕЖНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті описується національна система охорони інтелектуальної власності в Україні та проводиться аналіз прав та повноважень органів державної влади, які направлені на захист прав та інтересів фізичних та юридичних осіб в сфері інтелектуальної власності.

Автором підкреслюється важливість дій уряду України, які направлені на прийняття необхідних законодавчих актів, які дозволять Україні стати повноправним членом Європейського Союзу.

Ключові слова: національна система права інтелектуальної власності, піратство, суд, орган державної влади.

Макода Владимир Евгеньевич

НАЦИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ЕЕ РОЛЬ В РЕАЛИЗАЦИИ И ОБЕСПЕЧЕНИИ НАДЛЕЖАЩЕЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

В статье описывается национальная система охраны интеллектуальной собственности в Украине и проводится анализ прав и полномочий органов государственной власти, направленных на защиту прав и интересов физических и юридических лиц в сфере интеллектуальной собственности.

Автором подчеркивается важность действий правительства Украины, направленных на принятие необходимых законодательных актов, которые позволят Украине стать полноправным членом Европейского Союза.

Ключевые слова: национальная система права интеллектуальной собственности, пиратство, суд, орган государственной власти.

Makoda Volodymyr Evhenovych

THE NATIONAL SYSTEM OF INTELLECTUAL PROPERTY AND ITS ROLE IN ENSURING THE PROPER IMPLEMENTATION AND ENFORCEMENT OF INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE

The publication describes the national system of protection of intellectual property in Ukraine and analyzes the rights and powers of public authorities, aimed at protecting the rights and interests of individuals and legal entities in the field of intellectual property.

The author emphasizes the importance of implementation of steps aimed at the adoption of the necessary legislation that will allow Ukraine to become a full member of the European Union.

Keywords: national system of intellectual property rights, piracy, court, government body.